

עיונים בפסיכולוגיה משפטית - חוות דעת פסיכולוגית לבית משפט לענייני משפחה למקרים לא שכיחים: החזרת ילד חטוף בהתאם לאמנת האג, תביעת סב להסדרי ראייה עם נכדו

משה זכי

את הדין במקרים אלה, שלעתים נמשכים זמן רב ונקלעים למבוי סתום.

מאמר זה בא לסייע לפסיכולוג המומחה הפורנזי לזכות בהערכה מקדימה במקרים סבוכים אלה, ולצורך המחשה, תוצגנה דוגמאות של מקרים שבהם שימש המחבר מומחה מטעם בית המשפט כדי לסייע מקצועית בתהליך של הכרעת הדין. חשוב להדגיש שגם אם מקרים מעין אלה אינם שכיחים בדיונים של בית המשפט לענייני משפחה, המשותף להם הוא העיקרון של טובת הילד.

שאלת המסוגלות ההורית ואבחונה הפסיכולוגי מורכבים מבחינה מתודולוגית: ראשית, אין תסמונת של "אי מסוגלות הורית" כהפרעה נפשית [...] שנית, לא קיימים מבחנים פסיכולוגיים סטנדרטיים ספציפיים לאבחון מסוגלות הורית

Bornstein (1995) מצביע על הקושי להגיע להגדרה אחידה של טובת הילד בחברה רבת תרבותית (בדומה למצב בישראל). לכן, לדבריו, אין אנו יכולים לפעול על פי צווים כוללניים, בסגנון של "מה על ההורים לעשות".

שטיינהאואר (1985) מציע קווים מנחים להערכת הכישורים של הורים להעניק לילד את התנאים הדרושים להתפתחות. הוא מונה ארבעה ממדים של איכות כישורים שאותם יש לבחון, שאמורים להיות אוניברסליים ומעל להבדלים של שוני בין תרבויות. הממדים הם: (1) איכות הקשר הנפשי, כלומר הביטחון המוענק לילד על ידי האדם העיקרי שמטפל בו, קשר שיש בו ביטחון וקרבה ואשר מטפח את ההערכה העצמית של הילד. (2) יכולת ההורים להבין את צורכי הילדים ולספק אותם, והיכולת לשנות התנהגות בהתאם לצרכים המשתנים של הילדים בתהליך התבגרותם. (3) היכולת להקנות את ערכי התרבות של החברה, כאשר ערכי ההורים

עקרון טובת הילד המשותף לכל המקרים

המקרים השכיחים ביותר הנידונים בבית המשפט לענייני משפחה מתמקדים במאבקי משמורת בין הורים במשבר גירושין ובתיקי אימוץ שבהם קובע השופט אם להכריז על קטין כבר-אימוץ. בתיקים אלה, שאלת המסוגלות ההורית ואבחונה הפסיכולוגי מורכבים מבחינה מתודולוגית: ראשית, אין תסמונת של "אי מסוגלות הורית" כהפרעה נפשית בקבוצות הסיווג DSM-5 ו-ICD10; שנית, לא קיימים מבחנים פסיכולוגיים סטנדרטיים ספציפיים לאבחון מסוגלות הורית. בפרסומים המדעיים של המחלקה לפסיכולוגיה, משפט ואתיקה שאני עומד בראשה, מוצע אפוא מתווה להערכת המסוגלות ההורית - בשלבים (זכי, 2003, 2004, 2008):

- שלב ראשון - אבחון צורכי הילד.
- שלב שני - אבחון היכולת של ההורים.
- שלב שלישי - אבחון של הקשר הורה-ילד.
- שלב רביעי - מסוגלותו והתאמתו של כל הורה לצורכי הילד המסוים.
- שלב חמישי - הפתרונות לטובת הילד: משמורת יחיד עם הסדרי ראייה או משמורת משותפת.

כדי להגיע לאחידות מקצועית בין הפסיכולוגים המומחים במתן עדות מקצועית פורנזית לבית המשפט נקבעו סטנדרטים לכתיבת חוות דעת פסיכולוגית לבית המשפט אשר נוסחו על ידי נציגי הסתדרות הפסיכולוגים בישראל, משרד הבריאות והמחלקה לפסיכולוגיה, משפט ואתיקה באוניברסיטת חיפה (וייל, וייס ויגיל, 2011).

סוגיות לא שכיחות בבית המשפט

ישנם מקרים שבהם נדרש פסיכולוג פורנזי למסור עדות מומחה לסוגיות משפטיות מורכבות ולא שכיחות כגון החזרת ילד חטוף בהתאם לאמנת האג, או תביעת סב להסדרי ראייה עם נכדו, למרות התנגדות הוריו של הקטין. סוגיות משפטיות מעין אלה מצריכות ידע מדעי וניסיון מקצועי מתחומי הפסיכולוגיה ההתפתחותית, הפסיכולוגיה המשפטית (Cutler & Zapf, 2015) במטרה לתכנן מתווה אבחוני שיסייע לשופט להכריע

פרופסור משה זכי הוא ראש המחלקה לפסיכולוגיה, משפט ואתיקה - המרכז הבינלאומי לבריאות, משפט ואתיקה. הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה.

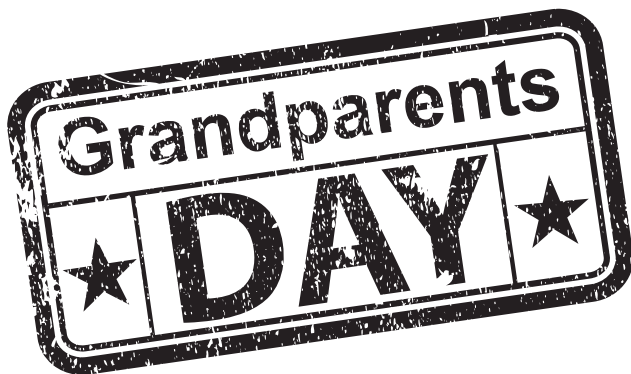


מקרים של החזרת ילד חטוף בהתאם לאמנת האג

מקרים מעין אלה הנידונים בבית משפט לענייני משפחה מאופיינים בזוגות שבה ישראלים נישאים לאזרחים זרים ומתגוררים עמם בחו"ל, בעיקר בארצות המערב. לאחר הולדתו של ילד משותף, בן הזוג הישראלי, יחד עם הילד, מגיעים לביקור מולדת בישראל, ונשארים בארץ בגין החלטת ההורה הישראלי שלא לשוב לבן זוגו הזר על רקע משברים זוגיים מתמשכים. בן הזוג, כאזרח זר, פונה לבית המשפט לענייני משפחה בישראל ותובע חזקה על ילדם המשותף. במקרים מעין אלה, בית המשפט בישראל מתייחס לעניין קיום של החריג בסעיף 13(ב) לאמנת האג (החזרת ילדים חטופים) תשנ"א 1991, הקובע:

"סעיף 13: על אף האמור בסעיף הקודם, אין הרשות השיפוטית אם המנהלית של המדינה המתבקשת חייבת להורות על החזרת הילד, אם הוכיחו האדם, המוסד או גוף אחר המתנגדים להחזרתו כי
(א) ...
(ב) קיים חשש חמור שהחזרתו של הילד תחשוף אותו לנזק פיזי או פסיכולוגי או תעמיד את הילד בדרך אחרת במצב בלתי נסבל..."

במילים אחרות, בלשון הפסיכולוגית: ילד שאובחן עם צרכים מיוחדים ובסיכון גבוה ושעלול להינזק בעקבות החזרתו לנכר לחזקת ההורה התובע - יש להתריע מקצועית על כך בחוות הדעת הפסיכולוגית לבית המשפט כדי לסייע



בתהליך הכרעת הדין. למעשה, מצב מעין זה משקף את "הלכת הגולגולת הדקה"¹ בתביעות נזיקין (זכי, 2015). חשוב להדגיש שצרכים מיוחדים של קטין חטוף עלולים להתבטא בתחום הקוגניטיבי, הרגשי ובזיקתו של הילד להורה המועדף בהתאם לחוק רצון הילד. להלן הצעת מתווה אבחוני למקרים של החזרת ילד חטוף בהתאם לאמנת האג:

חייבים להתאים לערכי התרבות שבה הם חיים. (4) קשר רצוף של קבלה, בניגוד לדחייה סמויה או גלויה מצד ההורים הפוגעת בהתפתחות הרגשית של הילד.

בשל הצורך בשקילת גורמים רבים ומצבים מורכבים, ביחס לכל ילד, טובת הילד הוא מושג שאינו ניתן להכללה, וכאשר נדרשת קביעה כזו, יש להתייחס אל טובת הילד שבו מדובר

כבוד השופט פורת (1991) הציע מסגרת מקצועית אחידה באמצעות 12 קריטריונים המשמשים יחד להגדרת הורות טובה. הקריטריונים הם: (1) היכולת לספק לילד צרכים פיזיים הולמים. (2) מסוגלות לתכנן סדר יום, סדר חיים וסדר בית. (3) מסוגלות לספק לילד צרכים נפשיים והתפתחותיים בסיסיים. (4) מסוגלות להעדיף את צרכי הילד על פני צרכי ההורה בתחומים בסיסיים. (5) קיום יציבות בהתנהגות ההורה בתחומים בסיסיים. (6) מסוגלות להיפרד מן הילד ולתת לו להתפתח ולהיות אדם אוטונומי, עצמאי וחזק. (7) מסוגלות להעניק לילד צרכים וערכים תרבותיים. (8) מסוגלות לגדל את הילד תוך הצבת גבולות. (9) מסוגלות לתקן נזקים וחסכים שיאובחנו בילד. (10) מסוגלות להתגבר על טראומה אפשרית אצל הילד עקב החזרתו להורה מסיודור חוץ-ביתי זמני ולהתמודד עמה. (11) מסוגלות לקבל את האחריות לדאגה לילד ולגידולו. (12) התאמה להיות דמות הורית מספקת להפנמה חינוכית של ערכים ודמויות אל הילד.

קריטריונים אלה מגדירים מהי הורות טובה והיכן יש לתקן הורות חריגה. בהתאם לנאמר לעיל, ניתן לראות כי אין דרך ברורה ומוסכמת להערכת המסוגלות ההורית. קיומן של הנחיות כלליות אינו פותר את הבעייתיות הכרוכה בכך. כמו כן, עקרון טובת הילד הוא מושג שמשתנה עם הזמן בהתאם לתפיסה של הילדות ובהתאם לידיע משתנה.

לדעת Kessen (1979), מושג הילד כפי שהוא נתפס בכל תקופה, הנו הבניה תרבותית, המעוצבת על ידי כוחות תרבותיים, פוליטיים וכלכליים ועל פי אידיאולוגיות שונות. בהקשר לכך, טוען Kessen כי לא רק הילד, אלא גם הפסיכולוגיה של הילד, הנה הבניה תרבותית המשתנה עם השנים בתרבות הרחבה.

בשל הצורך בשקילת גורמים רבים ומצבים מורכבים, ביחס לכל ילד, טובת הילד הוא מושג שאינו ניתן להכללה, וכאשר נדרשת קביעה כזו, יש להתייחס אל טובת הילד שבו מדובר.

¹הלכת הגולגולת הדקה: מקורה בחוק האנגלי, ואשר אימץ אותה החוק הישראלי. ההלכה מכירה באחריותו של המזיק לנזקים בלתי צפויים שמקורם בחולשותיו של הניזוק.



שלב ראשון: אבחון צורכי הילד

שלב זה נעשה באמצעות נתונים אנמנסטיים על אודות הילד: מסמכים רפואיים, דו"ח חינוכי, אבחון דידיקטי ועוד. כמו כן, שימוש במבחנים סטנדרטיים (משכל וקוגניטיבי) ומבחני אישיות השלכתיים לילד.



שלב שני: אבחון טיב הקשר הורה-ילד

אבחון האינטראקציה הורה-ילד באמצעות טכניקות של תצפית וראיון קליני מובנה עם ההורים והילד. כמו כן, באמצעות מבחן יחסי משפחה (פרנקל, 1976). מבחן זה בודק בין השאר את זיקתו הרגשית של הילד ואת העדפותיו לאחד מבין ההורים (חוק רצון הילד).

שלב שלישי: התאמתו של ההורה לצורכי הילד

שלב זה מתבצע על ידי הצלבת כל הנתונים על אודות הילד (צרכיו ההתפתחותיים), טיב האינטראקציה הורה-ילד, זיקתו הרגשית של הילד והעדפתו להורה המסוים מתוך נתונים שהתקבלו בשלבים הראשון והשני של המתווה האבחוני.

שלב רביעי: עניין קיום החריג בסעיף 13(ב) של אמנת האג

הנזקים הפסיכולוגיים העלולים להיגרם לילד בגין חריגויות שאובחנו אצלו, והעלולים להיגרם או להחמיר בעקבות חזרתו. למעשה, במקרים אלה חזרתו של הילד עלולה לשמש גורם מאיץ וזרז (Trigger Mechanism) או סטרסור (Stressor) לבעיות קיימות.

שלב חמישי: פתרונות לטובת הילד

בתנאים המפורטים בשלב הרביעי, ההורה עם היכולת המותאמת ביותר לספק את הצרכים ההתפתחותיים של הילד (הרגילים והמיוחדים), יומלץ כמשמורן. במקרים שבהם שני ההורים משלימים זה את זה, אך עקב המרחק הגאוגרפי המפריד לא ניתן להמליץ על משמורת משותפת, תוצע תוכנית מפורטת להסדרי ראייה מעבר לים בנוסף לתקשורת זמינה בסקיפ. כמו כן, יוצעו ביקורים של ההורה במדינה שבה מתגורר הקטין.

דוגמה: תמ"ש 15-01-49729 בן שמואל נ' ותקין ואח' (טרם פורסם)

תיאור המקרה

בני הזוג הכירו בארץ בשנת 2003 ונישאו בשנת 2004. האישה התלוותה לבעלה לארצות הברית עם בתה מנישואיה הראשונים, ובנה הבכור נותר בישראל, לסירוגין אצל אביו ואצל סבתו. בשנת 2005 נולדה לזוג הקטינה. לדברי הזוג, החיים המשותפים בארצות הברית היו מלווים במשברים: בהיות הילדה בת 4.5 שנים האם חזרה ארצה עם שתי בנותיה. לאחר ניסיון לשלום בית שלא הצליח, שוב עזבה האישה, והפעם לצמיתות, עם הקטינה. לדברי הבעל, על פי החוק בארצות הברית מצבם הנוכחי של הזוג בפרידה מוגדר כגירושין.

ילד שאובחן עם צרכים מיוחדים ובסיכון גבוה ושעלול להיזק בעקבות החזרתו לנכר לחזקת ההורה התובע - יש להתריע מקצועית על כך בחוות הדעת הפסיכולוגית לבית המשפט

סיכום והמלצות

1. בבדיקה הפסיכו-דיאגנוסטית עלה כי מבחינה קוגניטיבית הקטינה (כעת בבית הספר היסודי) מוערכת כבעלת רמה אינטלקטואלית תקינה לגילה, כאשר תנודות בפרופיל הקוגניטיבי מצריכות אבחון דידיקטי בכל מקצועות היסוד (קריאה, כתיבה וחשבון) במטרה למנוע אפשרות ללקות למידה בחומר לימודי מורכב ומוגבר בכיתות הבאות.
2. היריבות בין ההורים והמרחק הגאוגרפי עם האב מאלצים את הילדה לעשות שימוש בהגנות פסיכולוגיות כדי להגיע להרמוניה פנימית. עם זאת, עדיין היא נתונה לקונפליקטים פנימיים לא פתורים המחייבים טיפול רגשי (נמסר לי על ידי האם שהילדה זוכה לטיפול מעין זה). אך חשוב לשלב טיפול זה בהדרכת הורים.
3. ההורים במקרה זה נמצאו כמשלימים זה את זה: האב משמש כדמות מחנכת ומעצבת והאם נתפסת כדמות מגוננת ותומכת. כמובן, אילו ההורים היו מתגוררים במקום גאוגרפי אחד היה מקום לשקול משמורת משותפת לטובת צרכיה ההתפתחותיים המקיפים של הקטינה לאורך זמן וגיל.
4. במצב הקיים, שבו ההורים פרודים ומרוחקים גאוגרפית זה מזה, עולה השאלה: מי מהשניים מומלץ לשמש כמשמורן לטובתה של הקטינה? מתוך הבדיקה האובייקטיבית של הילדה עולה שהיא רגישה, וזקוקה לדמות תומכת וחמה שתמנע ממנה חסכים ותסכולים במישור הרגשי ובתהליך יבוש הזהות הנשית שלה. במקרה זה, האם, לטובתה של



דוגמה: תמ"ש 14-09-2015 ברקוביץ נ' ברקוביץ ואח' (טרם פורסם)

תיאור המקרה

מאז תקרית בין אב (סבו של הנכד) ובנו הבכור (אביו של הנכד) לפני כשנתיים וחצי, שבה אף הייתה התערבות משטרתית, הבן ובני משפחתו (אשתו ובנו) התנתקו מהסב מאחר שלדבריו של הבן, היום הוא מגונן על משפחתו מפני הסב: אשתו, יתומה מאמה שנפטרה ממחלת הסרטן, ובנו, בן 5.5 שנים, הסובל מעיכוב התפתחותי שפתי, מקשיים נירופסיכולוגיים ורגשיים ומשובץ בגן טיפולי לחינוך מיוחד. הבן מוסיף, שתמיד הרגיש קורבן להאשמות ולתקיפות מצד הסב בעברו.

חוות הדעת הפסיכולוגית באה לענות על שאלת בית המשפט לענייני משפחה בקריות, כמפורט בשאלתו של השופט אלי: "האם היעדר קיומו של קשר בין הקטין לבין סבו מצד אביו (לפי רצון הוריו של הקטין) עלול לגרום לנזק חמור ומהותי לקטין ולפגוע בשלומו הנפשי".

רקע מדעי לשאלה

1. סולברג (תשנ"ז, 195-197) מצייין שההורים (האם והאב) של הקטין מהווים את הדמויות המשמעותיות בשלבי גילו של הנכד (גיל 5.5) בהתאם לבני גילו:

"כפי שראינו התקופה הזאת עומדת בסימן ראשית הסוציאליזציה של הילד, כאשר הסביבה מעוניינת, שהילד ילמד את הנורמות ואת ההתנהגויות שישונו אותו בחיי היום יום. במהלך הזמן הילד מתחיל להפנים את הציפיות האלה בעקבות כמה תהליכים נפשיים, כגון הזדהות עם ההורים, תהליך של חיזוקים ביחסים בינו ובין ההורים, השפעת ההורים כדמויות לחיקוי, השימוש בשיטות שכנוע מצד ההורים ויכולתו של הילד להכוונה עצמית [...]"

בהמשך תקופת הגן הילד מתחיל להיות מעורה יותר בחברת בני גילו. שגם להם יש חלק חשוב מאוד בתהליך הסוציאליזציה. הדבר הזה מתבטא, בין היתר, בעובדה, שהילד מקבל לעתים חיזוקים חיוביים או שליליים על התנהגותו מצד ילדים אחרים. כמו כן, ילדים בני גילו משמשים לו לעתים דמויות לחיקוי".

2. מחקרו של Rutter (1974) מגלה שלמשפחה המורחבת (הורים, אחים וסבים) ישנה השפעה חשובה ביצירת "זיקות מורחבות" המהוות דגם משפחתי לחיקוי שהילד בגיל הרך מפנים לצורך השמתו בהתבגרותו בשלב של הקמת משפחה משלו (Bandura, 1986).

3. Berent (2015) הציגה מחקר שבו היא מדגישה את הנזקים הנפשיים שנגרמים לקטנים בגיל הרך שבמשמורתם של הורים שנמצאים בקונפליקט חריף ובחוסר תקשורת. בטרם יישום תוכנית של משמורת וסדרי ראייה, יש צורך במתווה טיפולי בין ההורים שביריבות וניתוק.

הקטינה, מתאימה לשמש כמשמורן בשלב גיל זה שהוא חשוב ובסיסי לגילים המאוחרים יותר.

5. ברצוני להתייחס בחוות דעת זו לקיומו של חריג בסעיף 13(ב) לאמנת האג, ולפרט את הממצאים האמפיריים של מבחן "יחסי משפחה" שנערך לקטינה:

* מבחינת רגשות נכנסים מהאם לקטינה: ציון 15 (מתוך 18), לעומת האב: ציון 1.

* מבחינת רגשות יוצאים מהילדה לאם: ציון 13 (מתוך 18), לעומת האב: ציון 0.

המסקנה הנגזרת מנתונים אלה ביחס לסעיף 13(ב) של אמנת האג: החזרת הקטינה לאביה בארצות הברית כמשמורן יחיד עלולה לגרום אצלה, במצבה הפסיכולוגי הנתון, לחסך רגשי משמעותי, לחרדת נטישה (Anxiety of Separation) ואף לקשיי הסתגלות (Adjustment disorder).

6. בראיון הקליני עם הילדה התייחסתי לרצון הילד וטובתו. מתוך הראיון עולה שהקשר של הילדה עם האב חשוב והכרחי, מאחר שהוא משלים את סגנון הורות של האם. יתרה מכך, על פי הספרות המדעית, זמינות של האב בהסדרי ראייה (למרות המרחק הגאוגרפי) חשוב בתהליך בניית תבנית משפחה משלה בעתיד הרחוק יותר (Bandura, 1986).

המלצתי המקצועית מתחברת לבקשתה של הקטינה בראיון הקליני איתה. בנוסף לכך מומלץ לשמור:

- קשר שוטף ורציף בסקיפ.
- האב - מומלץ לו להגיע פעמיים בשנה לביקור בישראל לסדרי ראייה במישור עם הילדה.
- הבת (עד גיל 12 בלוויית אמה) - תגיע פעם בשנה לארצות הברית לחופשה משותפת עם אביה.
- התוכנית להסדרי ראייה בין האב לבתו: מומלץ שתהיה בפיקוח ובמעקב של עובדת סוציאלית לסדרי דין.

מקרים של תביעת סב להסדרי ראייה עם נכד

מקרים לא שכיחים מעין אלה עלולים להגיע לדיון בבית המשפט לענייני משפחה, ואז נדרש מפסיכולוגים מומחים פורנזים להגיש חוות דעת מומחה לבית המשפט כדי לסייע לשופט בהכרעת הדיון.

במשפחות רחבות עלולים לפרוץ סכסוכים. לעתים מקור הסכסוכים באינטרסים כספיים, אך לא רק. קורה לא אחת שיש רגשות שמקורה בהעדפות של אב לילד מסוים ובהתאמה גם את משפחתו על פני האחרים, ולעתים אף יש יריבות של הורה-ילד שמקורה בעבר הרחוק. רגשות במשפחה הרחבה עלולה לפרוץ באירועים המהווים זרז תגובתי, כמו למשל ליל הסדר בחג פסח. מטענים של כעסים שמקורם בילדות המוקדמת עלולים לגרום לניתוקים ממושכים בתת-מערכות של המשפחה הרחבה. לפנינו דוגמא של מקרה שנידון בתקופה זו בבית משפט לענייני משפחה בקריות.



סיכום לשאלה על בסיס ממצאי חוות הדעת

1. הקטין: מוערך עם צרכים מיוחדים מורכבים (שפתיים, נירו-פסיכולוגיים ורגשיים) ומשובץ בגן טיפולי לחינוך מיוחד. בנוסף לכך, הקטין זקוק לטיפולים פרא-רפואיים ופסיכולוגיים. למעשה, הוא מהווה "גולגולת דקה" ובסיכון במצבי לחץ ומשבר.

2. הורי הקטין: האב והאם, לחוד וביחד, נושאים בתוכם משקעים של זיכרונות ילדות (האב - בטיב קשר אב-ילד; האם - מות אמה ממחלת סרטן). היום שניהם יחד מגוננים על משפחתם הצרה ובנם החריג מפני כל סיכון העלול לפגוע בטובתו.

3. הסב (מצד האב): גמלאי עם צורך רגשי חזק לקשר עם נכדיו. הוא מתוסכל מול חוסר רצונם של הורי הקטין להסדרי ראייה עם נכדו. הוא מוערך כאדם נורמטיבי וללא מסוכנות לקטין והוא חסר ידע בדבר התפתחות ילדים, או מתוך קריאה או מתוך הדרכה מקצועית בנושאים אלה, כדוגמת הרקע המדעי שהוצג בפרק זה של הדין: משקלם המשפטי והפסיכולוגי של ההורים בגיל הילדות המוקדמת ועקרון טובת הילד וזכותו (בפרט שהקטין מוגדר עם צרכים התפתחותיים מיוחדים ומורכבים).

התשובה לשאלת בית המשפט: לא ייגרם נזק נפשי חמור לקטין בהיעדר קשר עם סבו.

א. הקטין מנותק מסבו מצד אביו (מרצון הוריו) כבר שנתיים וחצי, והוא אינו זוכר אותו בגלל קשיים התפתחותיים בתפיסה, בריכוז ובזיכרון.

ב. במבחן יחסי משפחה, הסב (אביו של אבי הקטין) לא

זכה להתייחסות מצד הקטין לעומת הסב (אביה של אמו) שכן זכה לזיקה רגשית מצד הילד בגין יחסים של נועם ושל שעות איכות עם הילד.

המלצות

תרומתו של הסב עשויה להיות חיובית לקטין בתנאים ההכרחיים הבאים:

שלב 1: אם יהיה פיוס בין הורי הקטין לסב באמצעות טיפול משפחתי במטרה להשיג לקטין זיקות מורחבות במסגרת המשפחה הרחבה (שתכלול בין השאר גם את האחים של האב).
שלב 2: הדרכה פסיכולוגית לסב לאורך תהליך הדרגתי של יישום הסדרי הראייה (מתוך רצון של הורי הקטין) באמצעות עובדת סוציאלית לסדרי דין.

סיכום

שאלת המסוגלות ההורית (העולה במקרים שבהם בית המשפט לענייני משפחה נדרש לקבוע את חזקת הילד בתיק משמורת או בתיק אימוץ, להכריז על הילד בר-אימוץ) מהווה סוגיה מקצועית קשה לאבחון פסיכולוגי של מומחה פורנזי. מקרים לא שכיחים מהווים קושי מתודולוגי נוסף, כמו למשל במקרים של החזרת ילד חטוף בהתאם לאמנת האג וקביעת הסדרי ראייה לסב עם נכדו אשר הוריו מתנגדים לכך. גם מקרים אלה שאינם שגרתיים בבית המשפט לענייני משפחה מעלים קושי בהכרעת הדין ועל כן השופט נעזר בחוות דעת פסיכולוגית לצורך הכרעת הדין. מאמר זה מציג מתווה אבחוני למקרים מעין אלה, כאשר המשותף לכל המקרים הוא עקרון טובת הילד וזכותו.

מקורות

1. וייל, ג', וייס, י' ויגיל, ד' (2011). סטנדרטים לכתיבת חוות דעת פסיכולוגית לבית המשפט. בתוך: ד' יגיל ומ' זכי (עורכים), סוגיות יישומיות בפסיכולוגיה משפטית. תל-אביב: דיונון, 25-34.
2. זכי, מ' (2003). אשנב לפסיכולוגיה משפטית. בני-ברק: הקיבוץ המאוחד.
3. זכי, מ' (2004). הערכה פסיכולוגית של המסוגלות ההורית בתיק משמורת לעומת הערכה פסיכולוגית של המסוגלות ההורית בתיק אימוץ: הדומה והשונה. רפואה ומשפט, 31, 100-105.
4. זכי, מ' (2008). פסיכודיאגנוסטיקה, משפט ואתיקה, סוגיות מקצועיות ואתיות. בתוך: ד' יגיל, א' כרמי, מ' זכי וע' לבני (עורכים), סוגיות בפסיכולוגיה, משפט ואתיקה בישראל - אבחון, טיפול ושיפוט. תל-אביב: דיונון, 43-51.
5. זכי, מ' (2015). פרקים נבחרים בפסיכולוגיה משפטית: היבטים תיאורטיים ויישומיים. הוצאת המחלקה לפסיכולוגיה, משפט ואתיקה - אוניברסיטת חיפה.
6. סולברג, ש' (תשנ"ז). פסיכולוגיה של הילד והמתבגר - מבוא לפסיכולוגיה התפתחותית. ירושלים: מאגנס, אוניברסיטה העברית.
7. פורת, ח' (1991). הנחיות בית המשפט המחוזי לחו"ד מומחה לגבי מסוגלות הורית. רשימת הנחיות, 1-5.
8. פרנקל, י' (1976). מבחן יחסי משפחה. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.
9. שטיינהאואר, צ' (1985). הערכת כשירות הורית. חברה ורוחה, ו' (3-2), 131-146.
10. Bandura, A. (1986). Social Foundations for Thoughts and Action. NJ: Prentice Hall.
11. Berent, I. (2015). Dilemmas Concerning Custody for High Conflict Divorce with Focus on Early Childhood. UNESCO: Chair in Bioethics 10th world Conference "Bioethics, Medical Ethics and Health Law", Jerusalem: Book of Abstracts.
12. Bornstein, M.H. (1995). Handbook of Parenting. NJ: Lawrence Erlbaum Associations.
13. Cutler, B.L. & Zapf, A.Z. (2015). A Handbook of Forensic Psychology. Vol. 1 and 2, American Psychological Association, Washington, DC.
14. Kessen, W. (1979). The American Child and Other Cultural Interventions. American Psychologist, 1(10), 815-820.
15. Rutter, M. (1974). The Quality of Maternal Expression Reassessed. England.

